

Styrdokument

Handlingsplan för ANDT-förebyggande arbete

Våra styrdokument

[Normerande]

Policy - Vår hållning, övergripande

Riktlinjer - Rekommenderade sätt att agera

Regler - Absoluta gränser och ska-krav

[Aktiverande]

Strategi - Avgörande vägval och strategiområden från fullmäktigeberedningar

Program - Avgörande vägval och programområden från andra än fullmäktigeberedningar

Plan - Uppdrag, tidsram och ansvar

Innehåll

Sammanfattning.....	4
1. Bakgrund.....	5
2. Syfte.....	5
3. Definitioner	5
4. Organisation.....	6
4.1 Nationell nivå.....	6
4.2 Regional nivå.....	7
4.3 Lokal nivå	8
5. ANDT i Ulricehamns kommun.....	9
5.1 Alkoholvanor.....	9
5.2 Narkotikavanor.....	11
5.3 Dopning	11
5.4 Tobaksvanor	12
6. Handlingsplan.....	13
6.1 Tillgång till ANDT ska minska.....	13
6.2 Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak eller debuterar tidigt med alkohol ska succesivt minska	14
6.3 Antal kvinnor och män samt pojkar och flickor som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av ANDT ska succesivt minska.....	15
6.4 Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som dör och skadas p.g.a. sitt eget eller andras bruk, missbruk, av ANDT ska minska.....	15
7. Uppdrag.....	16
Referenser	16
Bilaga 1. Regeringens förslag till mål och insatsområden för strategiperioden 2016-2020.....	17

Sammanfattning

Det övergripande nationella målet för alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT) är *ett samhälle fritt från narkotika och dopning, minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.*

Målet innebär:

- en nolltolerans mot narkotika och dopning
- att minska allt tobaksbruk och förhindra att minderåriga börjar använda tobak
- att förhindra all skadlig alkoholkonsumtion bland annat genom att minska konsumtionen och skadliga dryckesvanor

Kommuner och landsting har huvudansvaret för det hälsofrämjande och förebyggande arbetet, förskolan och skolan, alkohol- och tobakstillsynen, socialtjänsten, missbruks- och beroendevården, behandling och rehabilitering. Ett strategiskt grepp om ANDT-frågan på lokal nivå är således motiverat. Forskning visar att bäst effekt uppnås om det förebyggande arbetet anpassas till lokala förhållanden.

Denna handlingsplan grundar sig i den nationella målstrukturen för det ANDT-förebyggande arbetet. Officiell statistik, undersökningar av elevers ANDT-vanor samt verksamheternas upplevelser och erfarenheter, ligger sedan till grund för prioriterade målområden. Syftet är att planen ska vara underlag till styrning och ledning av kommunens främjande och förebyggande arbete med ANDT. Det är en viktig del i att öka kommunens förutsättningar att främja en god och jämlik folkhälsa.

Handlingsplanen inkluderar främst prioriteringar för att minska tillgång och efterfrågan på ANDT samt attityd- och kunskapshöjande insatser. Barn och unga är den huvudsakliga målgruppen för arbetet och för dem ska nolltolerans gälla både alkohol, narkotika, dopning och tobak. För att det ska bli verklighet är det nödvändigt att påverka föräldrar och andra vuxna till att dela denna inställning.

1. Bakgrund

ANDT-handlingsplanen har sin utgångspunkt i grundläggande nationell ANDT-politik som återfinns i regeringens *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopning-, och tobakspolitiken 2016-2020* (Skr.2015/16:86) och inom folkhälsopolitiken. På regional nivå är *Regional strategi för alkohol, narkotika, dopning och tobak 2013-2015* (Västra Götalands län 2013) det huvudsakliga måldokumentet. Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för folkhälsan på lokal nivå och för att främja det nationella målet om en god och jämlik hälsa i hela befolkningen. I *Måldokument för folkhälsoarbete Ulricehamns kommun 2012-2016* finns ANDT med som ett målområde, och i denna Handlingsplan för ANDT-förebyggande arbete återfinns kommunstyrelsens uppdrag till förvaltningen för detta arbete.

2. Syfte

Syftet med planen är att vara underlag till styrning, ledning och samverkan av kommunens främjande och förebyggande arbete med ANDT. Ett effektivt sådant arbete är en viktig del i att öka kommunens förutsättningar att främja en god och jämlik folkhälsa.

3. Definitioner och roller

ANDT står för alkohol, narkotika, dopning och tobak. Det är tydligt att dessa problemområden har många samband och folkhälsomyndigheten menar således att det är klokt att ta hänsyn till alla dessa vanor i det förebyggande arbetet.

Alkohol avser berusningsdryck.

Narkotika avser cannabis, opiater, centralstimulerande medel, nättdroger, hallucinogener och icke-medicinsk användning av läkemedel.

Dopningsmedel avser prestationshöjande substanser såsom anabola androgena steroider (AAS).

Tobak avser cigaretter, snus, e-cigaretter och vattenpipa.

Sniffning/boffning, är att andas in ångor från lättflyktiga medel i berusningssyfte.

Förebyggande innebär att försöka förhindra att personer börjar bruka eller missbruka ANDT. Insatser sker dels genom generella åtgärder (universell prevention), som riktas till alla, och dels genom särskilda åtgärder, som riktas till identifierade riskgrupper eller individer.

Riskgrupper avser grupper av individer där det föreligger ett riskbruk. Avsikten med att identifiera grupper är för att med riktade åtgärder främja en jämlik hälsa.

Folkhälsomyndigheten (tidigare statens folkhälsoinstitut) har det nationella ansvaret för ANDT-samordning och för uppföljning av regeringens ANDT-strategi. Ansvaret innefattar bl.a. kunskapsstöd om förebyggande metoder, för tillsyn enligt alkohol- och tobakslagarna samt för bevakning, utredning och kontroll av hälsofarliga varor.

Länsstyrelsen ska sprida och verka för genomförandet av ANDT-strategin på regional nivå med uppdrag gällande både förebyggande arbete och tillsyn. I detta arbete har varje länsstyrelse en ANDT-samordnare som bidrar till att stödja utvecklingen av ett strukturerat, långsiktigt och kunskapsbaserat lokalt ANDT-arbete.

Västra Götalandsregionen (VGR) och hälso- sjukvårdsnämnden (HSN) samarbetar med Ulricehamns kommun för att utveckla det lokala folkhälsoarbetet.

Ulricehamns kommun arbetar med ANDT-frågor som en del i det lokala folkhälsoarbetet. ANDT är ett av de strategiska områdena i *Måldokument för folkhälsoarbete i Ulricehamns kommun 2012-2016*, till grund för den regionala samfinansieringen med HSN, och denna ANDT-handlingsplan styr hur arbetet ska prioriteras.

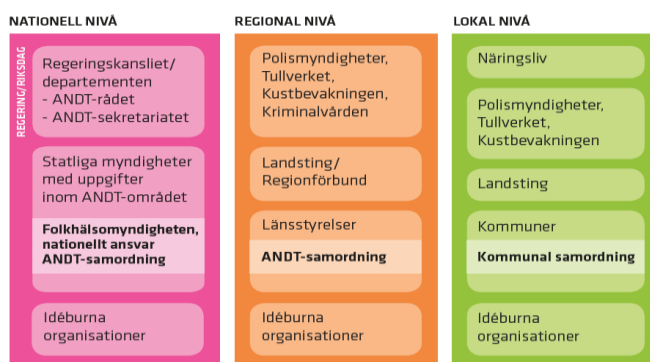
4. Organisation

Denna handlingsplan tar sin utgångspunkt i det nationella ANDT-politiska målet om *Ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk*, och den nationella ANDT-strategin som innebär:

- en nolltolerans mot narkotika och dopning
- att minska allt tobaksbruk och förhindra att minderåriga börjar använda tobak
- att förhindra all skadlig alkoholkonsumtion bland annat genom att minska konsumtionen och skadliga dryckesvanor

Ett framgångsrikt ANDT-förebyggande arbete behöver bedrivas över sektorsgränser och involvera flera aktörer och arenor. Forskning visar att det får bäst effekt vid anpassning utifrån lokala förhållanden och om besluten fattas nära dem som berörs. En stark länk mellan nationell-, regional- och lokal nivå underlättar arbetet.

Övergripande organisation för att nå de nationella ANDT-målen

Figur 1. Övergripande organisation av länk mellan nationell-, regional- och lokal nivå i ANDT-arbetet. (Källa: Folkhälsomyndigheten)

4.1 Nationell nivå

Politikområdet regleras i flertalet lagar, främst alkohollagen, narkotikalagen, tobakslagen, kommunallagen, förvaltningslagen, socialtjänstlagen, hälso- och sjukvårdslagen och

skollagen. Det huvudsakliga styrdokumentet är regeringens strategi för ANDT-politiken. I februari 2016 presenterade regeringen *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings-, och tobakspolitiken 2016-2020* (Skr.2015/16:86) som är en förnyad men fortsatt samlad strategi och bygger på erfarenheter från strategiperioden 2011-2015. I den förnyade strategin finns sex långsiktiga mål som anger inriktningen för ANDT-arbetet i sin helhet, till dessa hör ett antal insatsområden som regeringen anser kunna bidra till måluppfyllelse (se bilaga 1):

1. Tillgång till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak ska minska.
2. Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak eller debuterar tidigt med alkohol ska successivt minska.
3. Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska successivt minska.
4. Kvinnor och män samt flickor och pojkar med missbruk eller beroende ska utifrån sina förutsättningar och behov ha ökad tillgänglighet till vård och stöd av god kvalitet.
5. Antalet kvinnor och män samt pojkar och flickor som dör och skadas på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska minska.
6. En folkhälsobaserad och restriktiv syn på ANDT inom EU och internationellt.

Utöver dessa mål finns två övergripande perspektiv som ska genomsyra ANDT-arbetet på alla nivåer. Det är *jämlikhets- och jämställdhetsperspektivet* som behöver tydliggöras och beaktas i såväl genomförandet som uppföljningen av ANDT-strategin. Det är angeläget att hälsofrämjande och förebyggande ANDT-insatser inriktas på att åtgärda skillnader mellan kvinnor och män och svarar mot könsbaserade individuella och/eller gruppvisa särskilda behov och förutsättningar samt tar hänsyn till andra socioekonomiska eller demografiska skillnader när det gäller ANDT-konsumtion eller skadlighet till följd av ANDT. Det andra perspektivet är *insatser för att skydda barn och unga mot eget och andras skadliga bruk*, vilket utgör grunden för det hälsofrämjande och förebyggande ANDT-arbetet och är ett perspektiv som bör integreras i samtliga relevanta delar av strategi-arbetet.

4.2 Regional nivå

Samtliga län har idag en ANDT-samordnare placerad på länsstyrelsen vars strategiska roll innefattar att driva och utveckla förändringsarbetet inom ANDT-området. Kunskaps- och forskningsbaserade metoder kan denna väg spridas och kompetensutveckling ges till de kommunala ANDT-samordnarna. Den regionala ANDT-strategin och länets prioriteringar följer samma struktur som den nationella strategins sju långsiktiga mål.

Länsstyrelsen ska sprida och verka för genomförandet av de nationella målen i ANDT-strategin. Uppdraget gäller både förebyggande arbete och tillsyn och utförs genom samordning och stöd för lokala och regionala aktörer i frågor som rör ANDT. Arbetet handlar bland annat om att sprida kunskap, metoder och material, men också om att skapa dialog och samarbete kring frågorna. För att skapa samverkan mellan länets myndigheter på ANDT-området finns forumet Västra Götalandssamverkan mot droger. Forumet ska vara en länk mellan olika aktörer på nationell, regional och lokal nivå och bidra till en bättre samverkan i det förebyggande arbetet. HSN ansvarar för att finansiera och sammanställa en övergripande analys från CAN:s drogvanundersökningar.

4.3 Lokal nivå

Kommunens folkhälsopolitiska mål inom ANDT-området inkluderar:

- Minska bruket av alkohol och tobak, samt nolltolerans mot narkotika och dopning.
- Öka kunskapen om ANDT.
- Minska andelen intensivkonsumenter av alkohol i åk 9
- Dopningsfri träning
- Minska användandet av tobak
- Drogfria mötesplatser för ungdomar

Folkhälsomyndighetens målsättning med den lokala samordningen är att det ANDT-förebyggande arbetet sker på ett strukturerat sätt med tydliga styrdokument och politisk förankring. De insatser som görs ska baseras på metoder med forskningsstöd och arbetet ska integreras i den ordinarie strukturen. Nedan följer några viktiga funktioner i kommunen för detta arbete.

KOMMUNAL ANDT-SAMORDNING

Länken till regionalt ANDT-arbete kan organiseras inom kommunerna på olika sätt. I Västra Götaland har alla kommuner minst en kontaktperson för det lokala drogförebyggande arbetet, ofta i form av drogförebyggande samordnare och/eller folkhälsoplanerare. Länsstyrelsens ANDT-samordnare ansvarar för att sprida kunskap och vetenskapligt betrodda metoder till kommunens samordnare som i sin tur kan införa dessa lokalt.

DROGFÖREBYGGANDE SAMORDNARE

Ulricehamns kommun har en drogförebyggande samordnare på en halvtidstjänst. Funktionen ansvarar för samordning och utveckling av det ANDT-förebyggande arbetet i kommunen och ska involvera berörda verksamheter, både kommunens och externa aktörer.

BROTTSFÖREBYGGANDE RÅD

Under 2016 kommer det upprättas ett brottsförebyggande råd i Ulricehamns kommun, där det brottsförebyggande arbetet ska organiseras, initieras och följas upp. Rådet kommer ledas av kommunchef och inkludera polis och kommunens verksamheter i den mån de berörs.

SAMVERKANSAVTAL MED POLISEN

Under 2016 kommer ett nytt samverkansavtal mellan kommun och polis att ingås. I detta avtal är medborgarlöften en ny del där kommun och polis, utifrån den lokala problembilden, kommer överens om konkreta aktiviteter för att öka tryggheten och minska brottsligheten.

INDIVID- OCH FAMILJEOMSORGEN

Fältsekreteraren arbetar i miljöer där ungdomar finns, till exempel på skolor, fritidsgårdar och i centrum. Unga kan ta kontakt för att få stöd och motivation, hjälp att komma i kontakt med myndigheter, om de har problem med vänner eller funderingar om alkohol och droger. Familjecentralen fungerar som en mötesplats för föräldrar och här finns förebyggande socialtjänst och föräldrastöd.

SKOLA

Till varje skola i kommunen finns ett elevhälsoteam kopplat dit barn och ungdomar kan vända sig med frågor om hälsa och studier. I teamet finns skolans rektor, skolкурator,

skolsköterska och specialpedagog eller speciallärare. Genom teamet kan de också få kontakt med psykolog, specialpedagog och skolläkare.

FRITID, KULTUR OCH FÖRENINGSLIV

Verksamheten kultur och fritid ansvarar för kultur- och fritidsutbudet och arbetar bland annat med arrangemang och idrottsanläggningar. Som ett komplement till föreningslivets insatser mot barn och ungdom bedrivs även verksamhet i egen regi till olika åldersgrupper i form av fritidsgårdsverksamhet och ungdomens hus. Dessa är viktiga som ANDT-fria mötesplatser.

MILJÖ OCH SAMHÄLLSBYGGNAD

Inom sektor miljö och samhällsbyggnad ligger ansvar för tillsyn av t.ex. restauranger och butiker vad gäller servering av alkohol och tobaksförsäljning, samt för rökfria skolgårdar.

5. ANDT i Ulricehamns kommun

Likt övriga riket syns vissa positiva trender i kommunen, exempelvis ett minskat rökande, men även oroväckande sådana som ett ökat narkotikabruk. Skillnader mellan pojkar och flickor visar sig i CAN-undersökningarna och problematiken till följd av bruk skiljer sig ofta åt mellan könen. Det är även vanligare för personer med kortare utbildning att ha sämre allmän hälsa och/eller nedsatt psykiskt välbefinnande, vilket går hand i hand med att det är vanligare att personer med kortare utbildning använder cannabis, tobak och mer läkemedel jämfört med personer med längre utbildning.

CENTRALFÖRBUNDET FÖR ALKOHOL- OCH NARKOTIKAUPPLYSNING (CAN)

CAN gör årligen rikstäckande undersökningar av drogvanorna bland elever i skolår nio och andra året på gymnasiet. På uppdrag av kommuner och landsting görs även regionala datainsamlingar i samband med dessa. HSN finansierar och ansvarar för sammanställning och övergripande analys av CAN:s drogvanundersökning för åk 9 och åk 2 på gymnasiet med de intervaller som beslutas av Västra Götalandsregionen. Ulricehamns kommun ansvarar för att drogvanundersökningen genomförs i samtliga klasser i åk 9 och åk 2 på gymnasiet samt svarar för lokal analys.

5.1 Alkoholvanor

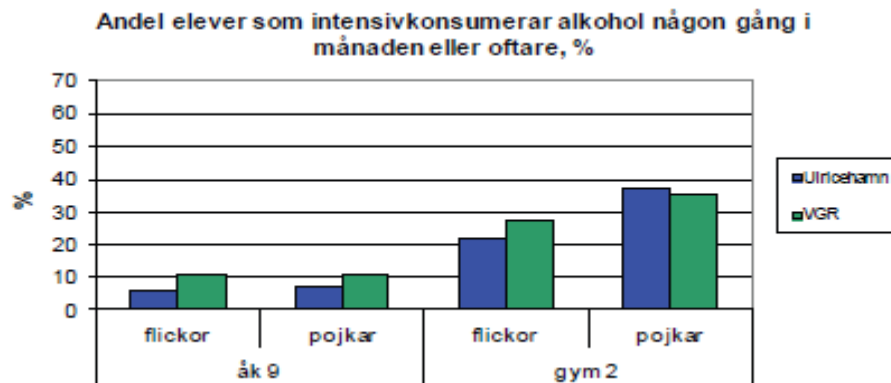
I Sverige har den totala alkoholkonsumtionen ökat sedan EU-inträdet men 2014 gick den ner något till cirka 9,3 liter ren alkohol i genomsnitt per svensk över 15 år (CAN, 2015). Generellt är alkoholkonsumtionen högst bland unga män och kvinnor i åldern 16-29 år. Enligt CAN dricker skolungdomar och unga vuxna något mindre idag än tidigare, en trend som syns i många västländer.

Många vuxna tror att de genom att bjuda barn och ungdomar på alkohol hjälper dem att hantera drickandet på ett bra sätt. Forskning visar istället att barn och ungdomar som blir bjudna på alkohol av sina föräldrar eller andra vuxna dricker mer och oftare än de ungdomar vars föräldrar säger nej.

BARN OCH UNGA

De senaste CAN-undersökningarna i kommunen utfördes 2010 och 2013 för årskurs nio och mellan dessa år syns den positiva trenden med minskad alkoholkonsumtion. 55 % respektive 52 % flickor och pojkar uppgav att de aldrig druckit alkohol, vilket var bland de högsta andelarna i regionen 2013. Andelen intensivkonsumenter i åk nio var också lägre än regionens genomsnitt 2013 (se Figur 1).

Figur 2. (CAN 2013)

CAN:s undersökning av elever på gymnasiets andra år gjordes 2011 och 2013. I denna åldersgrupp hade Ulricehamns kommun högre andel både alkohol- och intensivkonsumenter än länet i genomsnitt år 2011. I undersökningen 2013 hade dessa andelar sjunkit något men en markant skillnad mellan pojkar och flickor syns (se Figur 1).

Även om statistiken visar på en positiv utveckling upplever kommunens verksamheter fortsatt att alkohol och fylla bland högstadiel elever är ett stort problem. Även bjudkulturen är fortsatt utbredd där omkring hälften av ungdomarna på gymnasiets andra år har blivit bjudna på alkohol av sina föräldrar och 62 % av dem menade att föräldrar/vårdnadshavare är okej med att de dricker.

VUXNA

Risken för dödsfall och ohälsa på grund av alkohol är som högst bland unga vuxna för att sedan avta med ålder. Berusning står bakom en stor del av de direkta fysiska skadorna av alkohol, som våldsbrott, drunkning, bränder, fall och trafikolyckor. Alkoholen kan också skapa beroende som leder till sociala problem. Översjukligheten hos medelålders och äldre beror till största delen på kroniska skador man ådragit sig efter många års överkonsumtion. Alkoholrelaterade skador på andra än de som dricker kan handla om fosterskador, fysisk och psykisk misshandel, skadegörelse på andras eller gemensam egendom, trafikolyckor, mord och nedsatt psykisk hälsa hos närstående. Allt fler studier visar även att alkoholen bidrar starkt till socioekonomiska skillnader i hälsa i befolkningen.

Resultat från den nationella folkhälsoenkäten, *Hälsa på lika villkor 2015*, visade att 10 % av kvinnorna och 14 % av männen i Ulricehamn, har riskabla alkoholvanor. Det är en minskning från tidigare års mätningar.

Gruppen äldre än 65 år i Sverige dricker mindre än övriga åldersgrupper, men man dricker mer än tidigare och de alkoholrelaterade skadorna har ökat mer än i andra grupper. Socialstyrelsen (2012) har uppmärksammat detta och betonar att den traditionella beroendevården saknar program för äldre samtidigt som det kommit signaler från äldreomsorgen om att detta är ett växande problem.

5.2 Narkotikavanor

Cannabis, i form av hasch och marijuana, är det vanligaste narkotiska preparatet som 23 % av männen och 11 % av kvinnorna i Sverige uppgett att de använt någon gång i livet. Andelen är högst bland unga 16-29 år, där 7 % uppger att de använt cannabis. Amfetamin är det näst vanligaste preparatet, följt av bl.a. kokain, hallucinogener, opiater och läkemedel. Det finns omfattande med information om skadeverkningar från narkotikamissbruk och tydliga samband med psykosociala problem, arbetslöshet, hemlöshet och kriminalitet.

Det existerar en global debatt om huruvida cannabis är farligt eller inte och det syns en ökning av missbruket bland unga. Kunskapsöversikten visar dock att cannabisanvändning är förenat med en rad skaderisker varav försämrad inlärningsförmåga och minskad intellektuell kapacitet hör till de allvarligaste.

Olika sorters droger är dessutom mer lättillgängliga idag, då det mesta går att beställa via internet, vilket också påverkar ungdomars attityder. SPICE och andra nya så kallade nätdroger lanseras kontinuerligt och hinner ibland inte narkotikaklassas innan de når marknaden.

I Ulricehamns kommun är andelen elever som testat narkotika i åk nio låg i jämförelse med både landet som helhet och de övriga kommunerna i SÄ. 6 % av pojkarna och 1 % av flickorna i åk nio uppgav 2013 att de testat narkotika. Andra året på gymnasiet är dessa siffror istället 19 % respektive 10 % 2013, andelar som dessutom ökat från undersökningen gjord 2011. Det är också dubbelt så vanligt att pojkar testat narkotika än flickor.

Sniffning, eller boffning, är ett skadligt bruk som syns i trend-vågor i kommuner. Det medför stora risker, i värsta fall kan man dö av andningsförslamning eller av hjärtstillestånd. Riskerna förstärks i kombination med exempelvis alkohol. Långtidseffekter kommer när man har använt drogen eller preparatet under lång tid. Rinnande näsa, hosta och irriterad hals är vanliga symptom, precis som extrem trötthet och ofta återkommande huvudvärk. I CAN-undersökningen 2013 svarade 5 % av pojkarna i klass 9 ”ja” på frågan om de sniffat/boffat någon gång. Av de svarande pojkarna i 2:an på gymnasiet var siffran 3 %. Bland flickorna i båda åldrar låg andelen på 1-2 %.

5.3 Dopning

Dopning är ett relativt ungt område och preventionsforskningen inom dopningsområdet är begränsad. Användningen av dopningsmedel utanför idrotten började uppmärksammas för knappt 30 år sedan. Huvudsakligen finns tre syften för användande; förbättra idrottslig prestation genom bättre styrka, kraft och återhämtning, öka muskelstorlek i kosmetiskt syfte och/eller att genom större kroppsvolym och ökad styrka förmå slåss eller skrämmas.

Den typiska användaren är en man mellan 18 och 34 år som regelbundet styrketränar på gym. Omkring en procent av männen och knappt en halv procent av kvinnorna i Sverige har någon gång provat anabola steroider, enligt rikspreventiva undersökningar. Det går inte från de senaste 20 årens studier att avläsa varken minskning eller ökning av bruket.

Det kvarstår ett stort behov av kunskap kring skadeverkningar av användandet. Bruk anses dock medföra en ökad risk att dö i förtid, främst genom hjärtdöd, självmord eller död till följd av det risktagande som individen utsätter sig för i samband med bruk av dopningsmedel. (sammanställt i Statens folkhälsoinstitut, 2009).

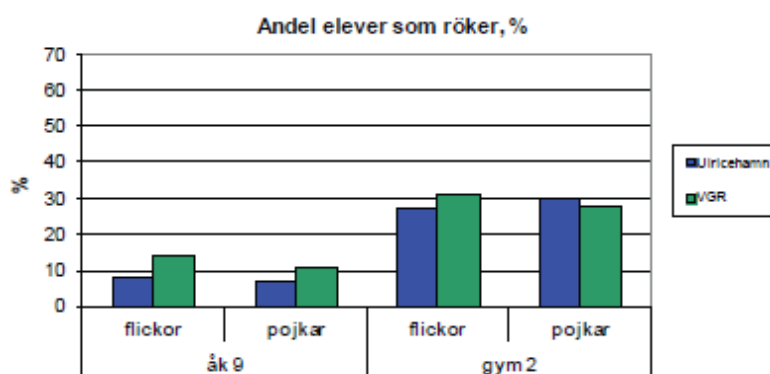
I CAN-undersökningarna syns en liten andel av ungdomarna ha använt anabola steroider i både åk nio och på gymnasiet, 1% av pojkarna och 0 % av flickorna, i 2013 års mätningar. Då brukarna främst tros finnas inom åldersgruppen 18-34 år är således dessa undersökningar inte representativa för att identifiera existerande missbruk i kommunen.

5.4 Tobaksvanor

Tobaksrökningen har långsamt minskat generellt i Sverige de senaste åren och skillnad i bruk mellan män och kvinnor har mattats ut. Statistiskt sett är rökning dock vanligare bland personer med kort utbildning och bland utlandsfödda.

Andelen unga rökare har minskat, både i nionde klass, mellan mätningarna 2010 och 2013, och i gymnasiet mellan 2011 och 2013. Utmärkande är dock en högre andel rökande pojkar i gymnasiet jämfört med övriga regionen och i Sverige som helhet.

Figur 3. CAN 2013

Snusning ger en högre nikotinnivå och därav ett högre nikotinberoende än rökning. Att snusa har blivit vanligare. Snusning är inte ofarligt, men utgör en mycket mindre hälsorisk än tobaksrökning. Snusning ökar risken för munslemhinneförändringar, cancer i bukspottkörtel, matstrupe och magsäck, dödlig hjärtinfarkt och förhöjt blodtryck. Andelen flickor som snusar är liten, i princip ingen i åk nio och någon % i år två på gymnasiet. Pojkar snusar i större utsträckning, strax under 30 % av dem på gymnasiet, och andelen har bara ökat med någon procent från 2011 till 2013.

På senare år har även e-cigaretten ökat i popularitet och marknadsförs som ett hälsosammare alternativ till tobaksrökning. Det finns dock inga studier som visar på att e-cigaretten skulle vara en sluta-röka-hjälp på lång sikt, fler studier visar snarare på det motsatta – att de är en inkörsport till tobaksrökande bland ungdomar. Hälsoriskerna med produkten framträder också mer och mer tydligt då de, utöver nikotinet i sig, ofta innehåller flertalet cancerframkallande ämnen.

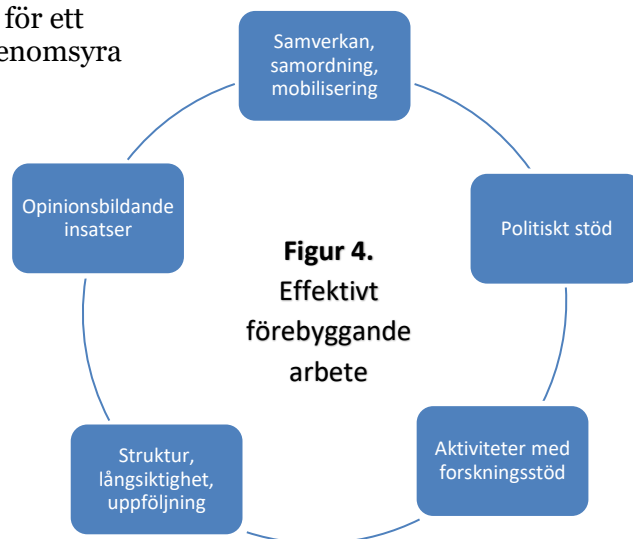
Utöver de självklara hälsorisker som rökning medför syns i Sverige även en stark koppling mellan tobaksrökning och cannabisanvändning. Det finns undersökningar som visar att sex av tio dagligrökare bland gymnasieungdomar också provat cannabis.

Andelen dagligrökare bland utlandsfödda är ca 22 procent jämfört med riksgenomsnittets ca 11 procent. Rökvanorna hänger samman med dålig kunskap om rökningens skadeverkningar, inte minst passiv rökning, och den kultur kring rökning personen har med sig.

6. Handlingsplan

Ulricehamns kommuns förebyggande arbete riktas i första hand mot barn, ungdomar och de vuxna som finns i deras närhet. För alla verksamheter inom kommunen gäller det gemensamma förhållningssättet nolltolerans mot alla former av ANDT för barn och unga.

Denna ANDT-handlingsplan tar huvudsakligen utgångspunkt i den nationella ANDT-strategins målstruktur och utvalda mål och insatser. Planens innehåll ska ligga till grund för ett målinriktat och samordnat förebyggande arbete utifrån lokala förhållanden i kommunen. Folkhälsomyndigheten har lyft fram nyckelfaktorer för ett framgångsrikt förebyggande arbete och dessa ska genomsyra verksamheternas insatser (se figur 4).

Åtgärder riktas mot både tillgänglighet och efterfrågan, genom utökad tillsyn, kampanjer, kunskapsbildning och stöd.

6.1 Tillgång till ANDT ska minska

Mål och insatser för att begränsa tillgängligheten till ANDT sammanfaller många gånger med mål och insatser inom ett bredare brottsförebyggande arbete. Här finns goda förutsättningar för samverkan eftersom det skapar ett mervärde utifrån flera perspektiv. Kunskap om problemens omfattning och karaktär behöver vara utgångspunkt vid beslut om åtgärder. Genom en samverkansgrupp där kommunens verksamheter, drogsamordnare, polis och andra aktörer, som kommer i kontakt med barn och unga, finns representerade kan en mer fullständig bild av läget erhållas. Kommunens brottsförebyggande råd är en sådan grupp där ett samlat grepp kan tas för implementering av denna plan.

För att ungdomar under 18 år ska få tag på alkohol måste en vuxen över 20 år förse dem med den. Det är olagligt att sälja, köpa ut eller ge bort starköl, vin och sprit till personer under 20 år och folköl till personer under 18 år. Brottet kallas langning och kan ge böter eller fängelse upp till två år. Om alla vuxna stod bakom en nolltolerans mot ANDT för barn och unga skulle således bruk och missbruk bland dem elimineras. Kommunen ska arbeta med information, kunskapspridning och anti-langningskampanjer för att påverka vuxna. Verksamheter som kommer i kontakt med barn och unga ska, i samarbete med lokalpolisen, arbeta mot langning och genomföra insatser vid speciella tillfällen, exempelvis inför storhelger och arrangemang.

Sedan den 1 maj 2014 kan en kommun även göra kontrollköp av folköl och tobak. Kontrollköp är en förebyggande tillsynsmetod. Syftet med kontrollköpet är att skapa dialog

med den som säljer folköl eller tobak om vikten av att kolla legitimation. Folkhälsomyndigheten har tagit fram föreskrifter om vad som gäller vid kontrollköp samt omfattande material som kommunerna kan använda vid utbildning av personal och vid genomförandet av metoden.

6.2 Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak eller debuterar tidigt med alkohol ska succesivt minska

Att barn ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av ANDT är ett perspektiv som ska genomsyra alla mål som är relevanta. Att det finns tydliga samband mellan alkohol, narkotika, dopning och tobak tyder på att det ofta är samma riskgrupper för flera av dessa beroendeskapande levnadsvanor. Det tyder också på att det finns gemensamma risk- och skyddsfaktorer. Riskfaktorer ökar sannolikheten att ett bruk/missbruk ska förekomma medan skyddsfaktorer innebär att sannolikheten för dessa minskar trots förekommande riskfaktorer. Inom preventionsforskningen återkommer ofta familj, skola, kamrater, närmiljö och samhälle som sådana faktorer. I familjen kan trygg familjesituation med tydliga regler och förväntningar vara skyddsfaktorer medan bristande tillsyn och konflikter vara riskfaktorer.

Barn och unga i familjer med missbruk, psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning bör erbjudas ändamålsenligt stöd. Att tidigt upptäcka problematik och erbjuda information och stöd är viktigt. SKL uppmanar till att ha rutiner för intern samordning mellan missbruksverksamheten och andra verksamhetsområden.

Kommunen kan påverka föräldrar genom att sprida kunskap om effekterna av skadligt bruk, missbruk och beroende, och framför allt erbjuda föräldrastöd. Preventionsprogrammet EFFEKT, en vidareutveckling av ÖPP (Örebro preventionsprogram), är en metod för sådant strukturerat föräldrastöd. Det finns för att förebygga mellanstadieelevers användning av- och nyfikenhet på tobak (EFFEKT 4-6) och för att förebygga alkoholanvändande bland högstadieelever (EFFEKT 7-9). Programmen utförs genom att EFFEKT-utbildad personal ger strukturerad information på skolans föräldramöten gällande bland annat gränssättning. Föräldramötena kan bli ett forum där föräldrar kan ingå överenskommelser, exempelvis om hur man ska hantera en situation där ungdomar blir påkomna med alkohol. Relationen mellan föräldrar och lärare kan stärkas och från båda håll kan andra frågor eller oro lyftas, exempelvis gällande intensivt bruk av energidrycker eller överdrivet spelande.

Det är viktigt att erbjuda barn och unga fler rök- och drogfria miljöer. Mötesplatser och populära arrangemang, som Uport och liknande projekt, ska alltid drivas ANDT-fritt. Ulricehamn arbetar med metoden Local hero, i samarbete med CAN, där unga utbildas till att driva ANDT-fria arrangemang i projektform. Två sådana grupper planeras drivas under 2016 som kombinerade integrations- och drogförebyggande projekt.

Tillsammans med länsstyrelsen och polisen m.fl. kan kommunen genomföra insatser vid speciellt utmärkande tillfällen. Med tydligare närvaro av polisen kan metoder enligt exempelvis Kronobergsmodellen användas. Modellen går kortfattat ut på att polisen beslagtar alkohol från ungdomar under 20 år och att ungdomar som påträffas utomhus påverkade eller med alkohol kan identifieras av polisen och kontakt tas med föräldrar eller socialtjänst.

Det tillkommer också ny problematik i och med lättillgängligheten av droger via nätet, nya preparat eller perioder med vissa missbruk, som sniffning/boffning. För att fånga denna problematik och medvetandegöra föräldrar om den, är samverkan viktig. Skola, fältsekreterare, elevhälsa, polis och övriga som kommer i kontakt med ungdomar behöver snabbt kunna agera.

6.3 Antal kvinnor och män samt pojkar och flickor som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av ANDT ska succesivt minska

Kommunen ska vara en arbetsplats fri från alkohol, narkotika, dopning och tobak. Riskbruk bör uppmärksammas och stöd erbjudas för kommunens anställda samt förtroendevalda i enlighet med alkohol- och drogpolicy.

Det är angeläget att i allt ANDT-arbete beakta kön, ålder, socioekonomisk tillhörighet och boendeort eftersom dessa faktorer har avgörande betydelse för om förebyggande insatser ska få effekt eller inte. Därför är även jämlikhet och jämställdhet perspektiv som ska genomsyra ANDT arbetet.

Ett gott samarbete mellan polis och kommun kan underlätta polisens arbete med att minska tillgång på narkotika- och dopningspreparat. Genom att stärka negativa attityder till ANDT kan även kommunens arbete leda till minskad tillgänglighet, exempelvis på idrottsanläggningar. Det finns kommuner som skrivit ”kontrakt” med lokala gym om att de ska ha nolltolerans mot dopning och att de profilerar denna ställning med kunnig personal och närvaro av polis med jämna mellanrum. För metoden ”Ren träning”, framtagen för att utbilda gypspersonal, finns informations- och utbildningsmaterial till stöd för sådant arbete (Statens folkhälsoinstitut 2011).

6.4 Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som dör och skadas p.g.a. sitt eget eller andras bruk, missbruk, av ANDT ska minska

De skadliga effekter bruk och missbruk för med sig är ett stort samhällsproblem och gäller allt från våld, ute och i hemmet, ohälsa och sjukdomar, olyckor och social problematik. När det gäller våld i nära relationer har kommunen nyligen antagit en handlingsplan för att förebygga och hantera sådana händelser. Nyligen antogs också riktlinjer för anhörigstöd där syftet bland annat är att fånga upp dem som löper risk att ta skada av närståendes missbruk. För att främja jämlik hälsa och förebygga sjukdom finns även behov av riktade åtgärder mot riskgrupper. I Sverige har personer med invandrarbakgrund sämre hälsa än befolkningen totalt. Rökning är ett exempel på en ohälsosam vana där studier visar att okunskapen kring hälsoriskerna är mer utbredd bland personer med utländsk bakgrund och det är även fler inom denna grupp som lider av ohälsa. Att inkludera kunskapshöjande insatser om ANDT exempelvis i integrationsprocessen kan vara ett sätt att nå denna grupp.

För ett aktivt arbete mot alkohol och narkotika i trafiken finns SMADIT (samverkan mot alkohol och narkotika i trafiken), ett verktyg som syftar till att ertappade inom 24 timmar ska komma i kontakt med beroendevården.

7. Uppdrag

Nationella målområden	Uppdrag	Ansvar
Tillgång till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak ska minska.	Hur implementering av denna handlingsplan ska gå till överenskommes i det brottsförebyggande rådet för sektoröverskridande samverkan där verksamheterna lärande, välfärd och service samt kommunledningsstab finns representerade. Med fördel finns även polis och föreningsliv representerade.	Kommunchef
	Aktivt arbeta för att motverka langning av alkohol och tobak genom att delta i anti-langningskampanjer riktade mot både samhället och föräldrar.	Kommunchef
Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak eller debuterar tidigt med alkohol ska successivt minska.	Barn och unga i riskgrupper eller med riskbeteenden ska fångas upp i tidigt skede och erbjudas stöd. För att säkerställa detta ska alla verksamheter, som kommer i kontakt med barn och unga under 18 år, ha rutiner för intervention.	Sektorchef välfärd, sektorchef lärande, sektorchef service
	Genomföra EFFEKT - strukturerade, kunskapshöjande insatser gentemot föräldrar och andra vuxna som dagligen möter barn och unga, för att öka kunskap och medvetenhet om skadliga effekter av ANDT.	Sektorchef välfärd, sektorchef lärande, sektorchef service
	Införandet av rökfri arbetstid ses som ett första steg mot att tillskapa fler ANDT-fria miljöer. Alla arenor där barn och unga vistas ska vara ANDT-fria och krav på detta ska ställas vid arrangemang och på externa aktörer som samverkar med kommunen.	Kommunchef
Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska successivt minska.	Aktivt arbeta för dopningsfri träning på all gym och idrottsanläggningar i kommunen.	Kommunchef
Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som dör och skadas på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska minska.	Riktade kunskaps- och motiverande insatser för att motverka ohälsa, sjukdom och skada på grund av eget bruk, missbruk eller närståendes bruk eller missbruk, av ANDT.	Kommunchef

Referenser

- CAN 2010, *Drogvaneundersökning 2010 Årskurs 9*
- CAN 2011, *Drogvanor i gymnasiet år 2 Södra Älvsborg*
- CAN 2013, *Drogvanor i Västra Götaland Årskurs 9 och gymnasiet, år 2 2013*
- Folkhälsomyndigheten 2015, *Snabbguide för drogförebyggande arbete*
- Länsstyrelsen Örebro län 2015, *ANDT-verksamheten vid Sveriges länsstyrelser 2014*, nr. 2015:14
- Regeringskansliet 2016, *Regeringens åtgärdsprogram för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016 – 2020, proposition 2015/16:86*
- Västra Götalands län 2013, *Regional strategi för alkohol, narkotika, dopning och tobak 2013-2015*
- Knut Sundell & Martin Forster 2005, *En grund för att växa. Forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn*, Stockholms stadsledningskontor FoU-rapport 2005:1
- Torbjörn Forkby, Solveig Olausson, Russell Turner (2013) *Cannabisanvändning bland Ungdomar*, FoU i Väst Rapport 1:2013
- Özdemir, M., & Koutakis, N. (2016). Does promoting parents' negative attitudes to underage drinking reduce adolescents' drinking? The mediating process and moderators of the effects of the Örebro Prevention Programme. *Addiction*, 111, 263–271.

Bilaga 1. Regeringens förslag till mål och insatsområden för strategiperioden 2016-2020

ANDT-strategin 2016–2020

Mål					
1. Tillgång till alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak ska minska.	2. Antalet barn och unga som börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak eller debuterar tidigt med alkohol ska successivt minska.	3. Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska successivt minska.	4. Kvinnor och män samt flickor och pojkar med missbruk eller beroende ska utifrån sina förutsättningar och behov ha ökad tillgänglighet till vård och stöd av god kvalitet.	5. Antalet kvinnor och män samt flickor och pojkar som dör och skadas på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska minska.	6. En folkhälsobaserad syn på ANDT inom EU och internationellt.
Insatsområden					
<p>Skarpare reglering för att minska illegal handel av tobak.</p> <p>Samordnad, effektiv och likvärdig alkohol- och tobakstillsyn.</p> <p>Bekämpning av illegal handel och en restriktiv och tydligt reglerad och legal handel via digitala medier.</p> <p>Samverkan mellan ANDT-förebyggande och brottsförebyggande arbete på alla nivåer.</p>	<p>Reglering och tillsyn för att begränsa marknadsföring och exponering av alkohol och tobak.</p> <p>En hälsofrämjande skola utifrån elevers olika förutsättningar och behov.</p> <p>Effektivt arbete mot langning av alkohol och tobak.</p> <p>Spridning och tillämpning av ett kunskapsbaserat cannabisförebyggande arbete.</p>	<p>Uppmärksamma och förebygga ANDT-relaterad ohälsa bland kvinnor och män samt flickor och pojkar inom hälso- och sjukvården, socialtjänsten och inom andra arenor.</p> <p>Dopningsförebyggande arbete inom motionsidrotten.</p>	<p>Samverkan mellan hälso- och sjukvård och socialtjänst samt med andra aktörer för en sammanhållen vård utifrån kvinnors och mäns samt flickors och pojkars specifika förutsättningar och behov.</p> <p>Insatser för att nå kvinnor och män samt flickor och pojkar i en socialt och hälsomässigt utsatt situation till följd av missbruk eller beroende.</p>	<p>Tidig uppmärksamhet av riskbruk och beroende bland blivande föräldrar.</p> <p>Uppmärksamma och erbjuda ändamålsenligt stöd till flickor och pojkar som föds med skador till följd av ANDT eller som växer upp i familjer med missbruk eller annan omsorgssvikt, inklusive förekomst av våld, med koppling till alkohol eller narkotika utifrån deras förutsättningar och behov.</p> <p>Strategiskt och långsiktigt arbete för att motverka narkotika-relaterad dödlighet bland kvinnor och män samt flickor och pojkar.</p> <p>Insatser för att motverka trafikrelaterade skador och dödsfall till följd av alkohol- och narkotikabruk.</p>	<p>Aktivt verka för en folkhälsoorienterad syn på narkotika inom EU och FN med utgångspunkt i politiken för mänskliga rättigheter.</p> <p>WHO bör arbeta fram och anta en bred folkhälsopolitisk ansats till narkotikafrågan före 2019.</p> <p>Utveckla narkotikafrågorna i det globala utvecklingsarbetet.</p> <p>Internationellt arbete mot dopning med utgångspunkt i idrotten.</p> <p>Aktivt verka för genomförandet av WHO:s ramkonvention om tobak.</p> <p>Aktivt verka för och bidra till en EU-gemensam alkoholstrategi.</p> <p>Nordiskt samarbete.</p>